

Komentar in karta: 2/61

SLA V162A.01 'skedenj'

Tjaša Jakop, Vera Smole

1. Gradivo

Za pomen 'gospodarsko poslopje z delovnim prostorom zlasti za mlatenje in s prostorom za shranjevanje sena, slame', knj. *skedènj* in *skèdenj* (ǎ; ð), je najpogostejše poimenovanje *skedenj* (z različnimi fonetičnimi uresničitvami, kot npr. *škedenj* ali *škegenj* ali *zgden*). Drugo najpogostejše poimenovanje je *pod*, ki se je s pomena za osrednji prostor v stavbi, to je s prostora za mlatenje, prenesel na celotno gospodarsko poslopje. Kjer je imela stavba bolj pomembno vlogo shranjevanja sena ali stelje, je lahko v celoti prevzela poimenovanje po tem prostoru, npr. *parna* 'prostor, stavba za shranjevanje krme, slame, sena', *svisli* 'prostor, stavba za shranjevanje krme, slame, sena', *oder* 'podstrešni prostor v gospodarskem posloplju za hranjenje sena', *hram* 'shramba, kašča', *lopa* 'pokrit prostor za shranjevanje vozov, kmečkega orodja, strojev', *šupa* 'lopa, kolnica', *pojata* 'pokrit prostor med hišo in gospodarskim poslopjem za shranjevanje vozov, kmečkega orodja', *senica* 'senik' in *kolnica* 'pokrit prostor za shranjevanje vozov, kmečkega orodja, strojev'; prav tako pa je možno, da so to le poimenovanja ali za posamezne prostore v gospodarskem posloplju ali za samostojne stavbe. Enako kot *skedenj* so prvotni pomen obdržali tudi prevzeti leksemi *toblat* 'skedenj', *marof* 'pristava, skedenj, hlev' in *cimper* 'lesena zgradba'.

Zaradi prepletanja poimenovanj za stavbo in njene dele ter zaradi različnosti gospodarskih posloplij v slovenskem prostoru je bilo vprašanje, prvotno formulirano kot *skedenj* – *petra* – *gumno* tudi po razdelitvi na A, B in C (pri A in B z zahtevo po določitvi pomena), še vedno zastavljeno nejasno, saj ni bilo upoštevano dejstvo, da prostor za mlatenje in prostori za shranjevanje niso povsod v isti stavbi. Tako se v odgovorih, največkrat brez pojasnil, pojavlja več leksemov, ki so pomensko različni, npr. v T262, T267 in T268 *pod* pomeni 'gospodarsko poslopje v celoti' in 'prostor za mlatenje' v njem, *senica* pa je le 'prostor za shranjevanje sena' v tem posloplju. Ker pomen leksema *skedenj* (lahko) vključuje tako pomen 'gospodarsko poslopje, v katerem je prostor za mlatenje' kot 'gospodarsko poslopje, v katerem je prostor za shranjevanje sena, slame', so kartirani vsi zapisani leksemi, saj zaradi manjkajočih pomenskih pojasnil ni mogoče razločiti, kateri od leksemov vsebuje enega ali oba pomena, kateri morda poimenuje samostojno stavbo. Prav tako ni nujno, da leksem *skedenj* v vseh narečnih govorih vsebuje oba pomena, kar je razvidno npr. iz pomenskega pojasnila v T136 *skedenj* 'prostor, kamor so spravljali kmečko orodje in voz'.

Knjižni leksem *skedenj* ima pomen 'gospodarsko poslopje z delovnim prostorom zlasti za mlatenje in s prostorom za shranjevanje sena, slame', kar vključuje podpomene: a) gospodarsko poslopje, tj. stavba z več prostori, b) prostor (v gospodarskem poslopju), kjer se mlata, c) eden (ali več prostorov), ki je namenjen shranjevanju sena oz. slame; zadnja podpomena se delita glede na namembnost. V narečjih se za tako stavbo lahko rabijo drugačna poimenovanja, npr. *pod*, *marof*, *gumno* ali pa ima leksem *skedenj* zelo različne, dostikrat zožane pomene, a) ker stavba s takim poimenovanjem služi samo nekaterim namenom ali enemu samemu, b) ker so lahko prostori v različnih (samostojnih) stavbah, lahko so skupaj in vrhhlevni ipd. Zato se v odgovorih pojavljajo tudi leksemi, ki poimenujejo drugo stavbo, npr. *štala*, *kozolec*, ali drug prostor, npr. *parna*, *senica*, *svisli*, ki služi le enemu ali nekaterim od več namenov, zajetih v pomenu leksema *skedenj*; kartirani so tudi ti, saj ni jasno, kateri od leksemov je po pomenskem prenosu pridobil pomen 'skedenj'.

Pomen leksema *skedenj* je v narečjih različen, deloma odvisen od videza: a) samostojna gospodarska stavba, b) nadstropje v stavbi, kjer je spodaj hlev (redko del kozolca), c) del stavbe, ki je prislonjen k hiši, č) eden od prostorov v stavbi z zelo različnimi namembnostmi. Navajamo nekaj zapisanih tipičnih pomenov (z izrazom *stavba* je mišljeno samostojno, vrhhlevno ali k hiši prislonjeno *gospodarsko poslopje* z več kot enim prostorom): v T233, T383, T387 in T408 'stavba za mlatenje'; v T010 in T090 'stavba za mlatenje in shranjevanje sena, slame'; v T363 'stavba za mlatenje in shranjevanje sena, slame, žita in poljedelskih strojev'; v T384 'stavba za mlatenje in shranjevanje poljedelskih strojev'; v T020 in T022, 'stavba za shranjevanje sena, slame'; v T012 in T013 'stavba za shranjevanje sena, slame nad hlevom'; v T372 'stavba za shranjevanje sena, slame, listja, vozov in orodja'; v T380 'stavba za shranjevanje vozov in pripravo krme'; v T111, T142, T146, T168 in T173 'prostor za mlatenje'; v T371 'prostor za mlatenje, ki ima lesena tla (na zemlji je *gumno*)'; v T351 'prostor za mlatenje na zemlji'; v T148 'prostor za mlatenje ter shranjevanje sena, slame, žita, ki je nad hlevom'; v T384, T403 in T404 'prostor za mlatenje in shranjevanje vozov oz. poljedelskih strojev'.

Po spremenjenem načinu mlatenja žita je skedenj postal predvsem shramba za pridelke, zlasti seno, manj žito in slamo, za poljedelske stroje (prej za voz in orodja) ter prostor za nekatera druga kmečka opravila, kakor navajajo zapisovalci: 'prostor za shranjevanje sena, tudi slame' v T188, T217 in T361, ki je bil ponekod nad hlevom, npr. v T049, T158, T167, T410 in T412, ali pod streho, npr. v T085, ali 'prostor za shranjevanje vozov in/ali poljedelskih strojev in/ali orodja' v T105, T112, T136, T374, T375, T397 in T399. *Skedenj* je lahko tudi izraz za 'prostor, kjer delajo rezanico', npr. v T180, 'polodprt prostor za drva' in tudi 'shramba za žito' kot v T102, 'vrsto kozolca' v T231, celo 'sadovnjak' v T390 in T391. Za T028, T034, T072, T076, T164, T338, T353, T415 je T416 je zapisano, da se prostor nahaja nad hlevom, ne pa tudi, kakšna natančno je njegova namembnost.

2. Morfološka analiza

SkeDenj < *(skъdbŋ)-ъ ← stvnem. *scugin, scugina* 'skedenj, gumno' (> nem. *Scheune* 'skedenj, kašča') (S ≥ š v T041, T049–T055, T106, T125, T128, T150, T335–T336, T339, T353–T363, T370–T377, T380–T384, T386–T389, T391–T394, T396–T397, T399, T401, T404, T407–T408, in T415; -Dn- ≥ -gn- v T034, T041, T049–T055, T335–T336, T338–T339, T353, T355–T357, T359, T383–T384, T387–T389, T391–T394, T396–T397, T408, T414 in T415; Skd- > zgd- v T009 in T191–T192)

na skednju < *na (skъdbŋ)-u ← *na 'na' + *(skъdbŋ)-ъ

pod < *pod-ъ 'tla'

na podu < *na pod-u ← *na 'na' + *pod-ъ 'tla'

v podu < *vъ pod-u ← *vъ(n) 'v' + *pod-ъ 'tla'

parna < *(parn)-a ← srvnem. *barn, barne* 'jasli' v bav. nem. izgovoru (b- > p-)

gornja parna < *gor-ъŋ-a-j-a (parn)-a ← *gor-ъŋ-ъ 'gornji, zgornji' (← *gor-ě 'gori, zgoraj') + *(parn)-a

parma < *(parm)-a ← bav. nem. *Parm*, tudi *Barm, Barn* < srvnem. *barn, barne*

svisl- < *sъ-visl-a/-i/-e ← *sъ-vis-l-ъ 'viseč, pravokoten, navpičen' ← *sъ(n)- 'od zgoraj navzdol' + *vis-ě-ti 'viseti'

oder < *odr-ъ 'oder'

hram < *xorm-ъ 'šotor, zgradba, hiša'

šupa < *(šup)-a ← srvnem. *schupfe* 'šupa' (> bav. nem. *Schupfen* za nem. *Schuppen* 'šupa')

ta steljnata šupa < *ta stel-ъŋ-at-a-j-a (šup)-a ← *ta/*tъ/*těl/*te 'ta' + *stel-ъ-a (< *stel-j-a) 'stelja' (← *stъl-a-ti *stel-ъ 'stlati, nastiljati') + *(šup)-a

ta vozna šupa < *ta voz-ъŋ-a-j-a (šup)-a ← *ta/*tъ/*těl/*te 'ta' + *voz-ъ 'voz' + *(šup)-a

ta gorenja šupa < *ta gor-ěŋ-a-j-a (šup)-a ← *ta/*tъ/*těl/*te 'ta' + *gor-ěŋ-ъ 'zgornji' + *(šup)-a

marof < *(marof)-ъ ← avstr. bav. nem. *Meierhof* 'pristava, skedenj, hlev'

senica < *sěŋ-ъŋ-ic-a ← *sěŋ-o 'seno'

senik < *sěŋ-ъŋ-ik-ъ

gumN- < *gumъŋ-ol-a 'prostor, kjer se mlati pšenica' (N ≥ l v T369, T373, T387, T388, T390, T398, T400, T405 in T414)

jegno, nejasno

tOblat < *(toblát)-ъ ← furl. *toblât* 'skedenj' (O ≥ a v T079 in T062)

klobat, nejasno, morda v zvezi s furl. *toblât* 'skedenj'

klanica < *klan-ic-a (prim. slov. *klanica* 'shramba za vozove; podstrešje, podaljšek kozolca') (ESSJ II: 37) (s premetom *kla-* ≥ *kal-* v T083)

kozolec < *koz-ъl-ъc-ъ ← *koz-ъl-ъ 'kozel'

lopa < *(lop)-a ← stvnem. *louba*, srvnem. *loube* 'uta, pokrit predprostor, veža' (> nem. *Laube* 'uta') v bav. izreki *lo(u)pe

Grušt < *(*grušt*)-*ъ* 'ostrešje, streha pri stavbi, ogrodje' ← nem. *Gerüst* 'oder', bav. srvnem. **gerust*, srvnem. *gerüste* 'priprava, orodje, ogrodje' (G ≥ ∅ v T355, T356)

kašta < *(*kašt*)-*a* ← srvnem. *kaste* 'omara, skrinja (za obleko, živilo), kašča' (> nem. *Kasten* 'zaboj, skrinja, omara, škatla'), prevzem v narečja s šč (Ramovš 1924: 273)

na kašči < **na* (*kašč*)-*i* ← **na* 'na' + *(*kašč*)-*a* (← srvnem. *kaste* 'omara, skrinja (za obleko, živilo), kašča' (> nem. *Kasten* 'zaboj, skrinja, omara, škatla'), prevzem v narečja z ohranjenim šč (Ramovš 1924: 273))

štala < *(*štal*)-*a* ← it. *stalla*, furl. *stale* hlev'

na štali < **na* (*štal*)-*i* ← **na* 'na' + *(*štal*)-*a*

hlev < **xlěv*-*ъ* 'hlev, staja'

(*gori*) **na hlevu** < **gor-ě na xlěv-u* ← **gor-ě* 'gori, zgoraj' + **na* 'na' + **xlěv*-*ъ* 'hlev, staja'

ispa < *(*jbstъp*)-*a* ← rom. **extupa* (brez lenizacije **-p* > *-b*-) 'ogrevana soba' (Furlan 2009: 125, op. 14; o možnem germanskem izvoru besede gl. Pronk-Tiethof 2013: 178–179)

cimper < *(*cimpr*)-*ъ* ← bav. stvnem. **zimpar* za stvnem. *zimbar* 'gradbeni les, lesena zgradba, stanovanjski prostor, stanovanje' (> nem. *Zimmer* 'soba')

kamrica < *(*kamr*)-*ic-a* ← *(*kamr*)-*a* ← srvnem. *kamer* (< *kamere*) 'izba' (> nem. *Kammer* 'sobica')

vrh < **vbrx*-*ъ* 'vrh'

na vrhu < **na vbrx-u* ← **na* 'na' + **vbrx*-*ъ*

na hiši < **na* (*xyš*)-*i* ← **na* 'na' + *(*xyš*)-*a* (← stvnem. *hūs* *[hūš] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša'))

dilje < *(*diļ*)-*a*, mn. *(*diļ*)-*e* ← nem. *Diele* '(podna) deska'

listnica < **list-ъn-ic-a* ← **list*-*ъ* 'list'

listnik < **list-ъn-ik*-*ъ*

listnjak < **list-ъñ-ak*-*ъ*

kolarnica < **kol-ar-ъn-ic-a* ← **kol-a* 'kmečki voz'

trahtar < *(*traxtar*)-*ъ* ← srvnem. *trahter* 'lij, lijak' (> bav. nem. *Trichter* za nem. *Trichter* 'lij, lijak')

plevnik < **pelv-ъn-ik*-*ъ* ← **pelv-a* 'pleva'

štigelj < *(*štagl*)-*ъ* ← srvnem. *stadel*, nem. *Stadel* 'skedenj' (z narečno slovensko disimilacijo *-dl-* ≥ *-gl-*)

his/hiz < **χys-ъ*/**χyz-ъ* ← got. *-hūs* 'hiša'

forhuta < *(*forxut*)-*a*, verjetno v zvezi s **(xut)*-*a* ← stvnem. *hutt(e)a*, srvnem. *hütte* 'koča, šotor' (> nem. *Hütte* 'koča, bajta')

štulberh, nejasno

osek, nejasno, morda **o(b)-sěk-ъ* 'ograja iz kolov' ← **o(b)-sěk-a-ti* 'osekati' ← **ob-* 'ob, pri, okoli' + **sěk-a-ti* 'sekati'

pirgl, nejasno

glajt, nejasno

gvavt, nejasno, morda v zvezi z *glajt*

v kodu, nejasno

pojata, nejasno, morda v zvezi s furl. *poiât* 'nadstrešek'

akrila, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *hlev* v T059, *klobat* v T065, *vrh* v T066, *na hiši* v T067, *glajt* v T073, *dilje* v T138, *pirgl* v T158, *akrila* v T163, *ispa* v T173, *listnica* v T242, *his/hiz* v T295, *cimper* v T304, *štagej* v T308, *pojata* v T328, *forhuta* v T368, *senik* v T409 in *trahtar* v T412.

Kot enkratna besedna zveza s *šupa* so kartirani leksemi *ta gorenja šupa* v T164 in *ta vozna šupa* ter *ta steljnata šupa* v T210.

Kot enkratna predložna zveza s *skedenj-* je kartiran leksem *na skednju* v T030.

Kot enkratna predložna zveza s *pod-* je kartiran leksem *v podu* v T174.

Kot enkratna predložna zveza s *kašč-* je kartiran leksem *na kašči* v T187.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *jegno* in *lopa* v T154, *šupa* v T202, T208 in T339, *svisl-* v T208, *plevnik* v T223, *osek* v T227, *oder* v T268, *kamrica* v T303, *pojata* v T337 in T340, *parma* v T372 in T388, *parna* v T326, T337 in T355, *na vrhu* v T337, *gvavt* v T339, *grušt* v T355, *listnik* v T267 in *listnjak* v T372, *kolarnica* v T372 in *gornja parna* v T352.

4. Uporabljena dodatna literatura

Jakop 2003; Smole 1995

5. Primerjaj

SLA: V129B.01 *slaba hiša* (2/3), V162B.01 *petra* (2/62), V162C.01 *gumno* (2/63), V165(a).01 *vrt – sadni* (2/66); OLA: 963; ALE: 280 *senik*; SDLA-SI: V498 *senik*, V691 *senik*, V500 *pod na seniku*; ALI: /; ASLEF: 3358; HJA: /; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Skedenj je samostojna gospodarska stavba v okviru kmečkega doma, namenjena za mlačev, shrambo sena in slame ter vozov. Skednji so bili večinoma leseni (npr. v Ribniški dolini in Kočevski kotlini). V osrednji Sloveniji in zlasti na alpskem območju so skednji povezani s hlevom – tu je hlev v pritličju, skedenj s podom in parno, ponekod tudi kaščo, pa v nadstropju.

Prim.: Baš 1970; SEL 2004

7. Skica

